

Miniszterelnökként a rendszerváltásban

(OPLATKA András: *Németh Miklós. „Mert ez az ország érdeke.”* Budapest, Helikon, 2014.)

Rendhagyó írás Oplátka András Németh Miklós volt miniszterelnökről szóló könyve. A könyv alapját a Németh Miklóssal több napon át folytatott interjú adja, amelyet Jenei György, Németh tanácsadója és Oplátka András mellett az egykori miniszterelnök pályatársai, ismerősei, barátai egészítettek ki. Ettől kapja a szöveg szokatlan jellegét, amelyben így több különböző szempontból láthatjuk az eseményeket és összefüggéseket. A könyv nem csupán Németh Miklós miniszterelnöki tevékenységére fókuszál – bár a súlypont természetesen ezen az időszakon van –, de átfogó képet próbál adni Németh teljes pályájáról, beleértve családi hátterét, egyetemi éveit és a miniszterelnöksége utáni időszakot is.

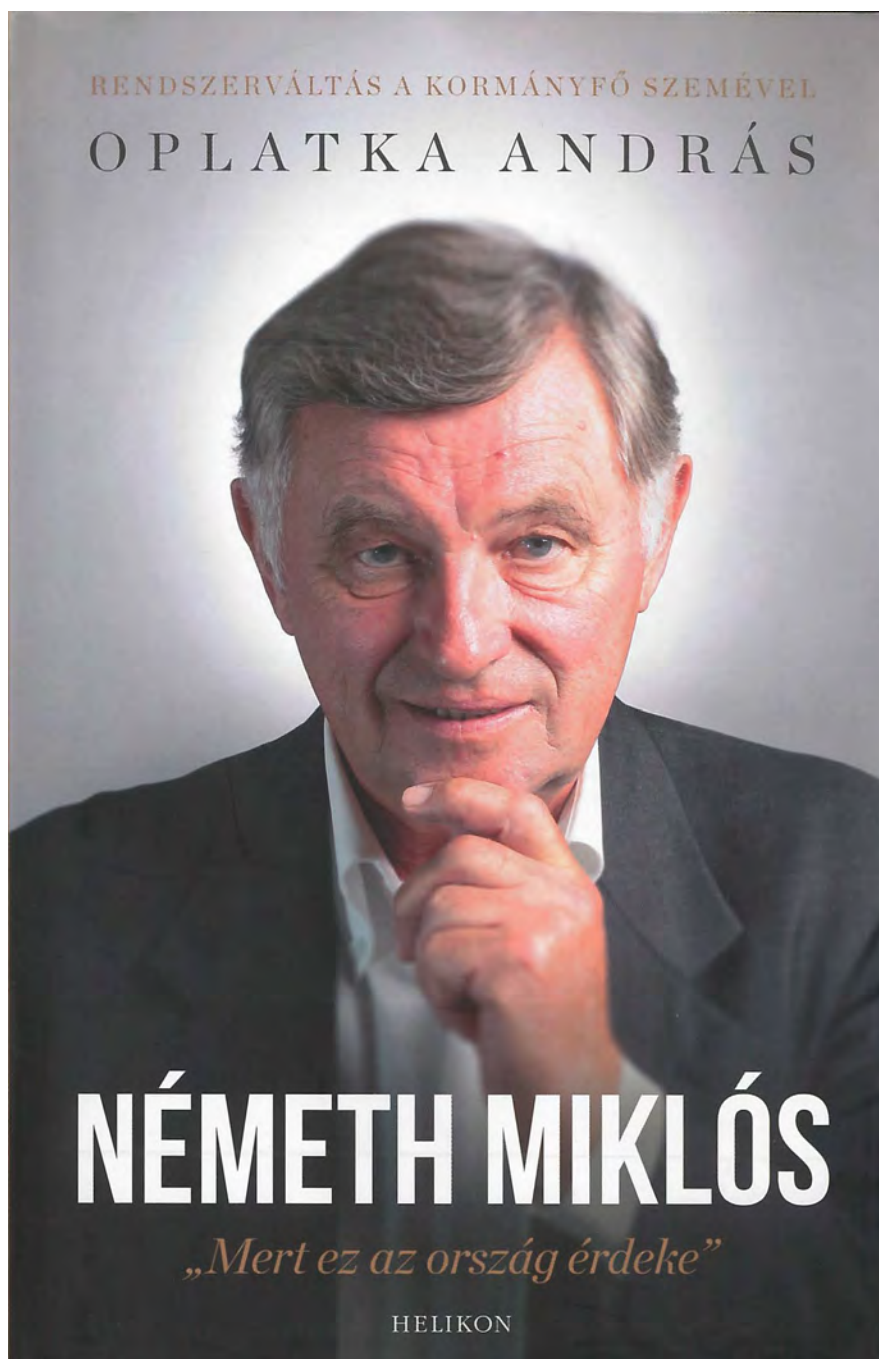
A korszak bővelkedik olyan különös életpályákban, mai szemmel nézve nehezen érthető kettősségekben, amelyek végső soron a politikai rendszer sajátosságából adódtak. Németh Miklós pályája is ezt a kettősséget tükrözi. Németh hagyománytisztelő, zárt falusi közösségben nőtt fel, ahol katolikus nevelést kapott. A nagypját, mint svábot a

Szovjetunióba hurcolták kényszermunkára, apját bekényszerítették a tsz-be (48–52. o.). Személyiségébe, gondolkodásába beépültek ezek az élmények és meghatározó emlékek, olyan általános értékrenddé állva össze, amelyet a rendszer alapvetően bizalmatlanul kezelt. Az egyetem alatt tanárai biztatására mégis belépett a pártba, és mint mások, ő is sokáig hitt abban, hogy a politikát csak belülről lehet megváltoztatni. A szakmai érvek erejével kapcsolatos illúziókat a Tervhivatalban töltött évek tapasztalatai rombolták le. A hivatalban dolgozó fiatal szakembergárdának már nem volt közvetlen tapasztalata a Rákosi-korszakról, volt viszont szakértelme és rálátása a párt belső működésére. Ám az apparátus kissé elszigetelt szakmaisága rendre alulmaradt a pártvezetés politikai céljaival szemben (98–104. o.). Németh gyorsan emelkedett a ranglétrán, és 1986-ra a gazdaságpolitikai osztály vezetője lett. A gazdaság fenntarthatatlan helyzetével, amellyel Grósz Károly csak 1987-ben szembesült, a közgazdászok jelentős része már tisztában volt. Grósz azonban nem merte (145. o.), és Kádár mellett nem is tudta volna felvállalni a cselekvéssel járó kockázatot. A változtatáshoz az idő és az alkalom a következő évben jött el. A belső feltételek megváltozását Kádár félreállítása jelentette, a külsőt pedig Gorbacsov reformpolitikája.

Grósz Károly a szocializmus magyar rendszerének megreformálására, modellváltásra szemelte ki Némethet, a fiatal közgazdászt, bár erre a posztra mások is igényt tartottak. Míg Grósz az apparátust ismerő, a párt berkeiben otthonosan mozgó, szövetségesekkel rendelkező pártember volt, Németh nem támaszkodhatott párton belüli bázis-

ra. Sokak számára úgy is tűnt, hogy a szokásoknak megfelelően ez is csupán egy pártmegbízást teljesítő kabinet lesz. Grósz számításában az új kormány a párt befolyása alatt állt, és ezt az első pillanattól egyértelműen tudatta is Némethtel (30. o.). A párt által irányított kormány szerepéből Németh részben a szimbolikus jelentőségű események más-ként kezelésével, részben a *technokrata image* kialakításával igyekezett kibújni. Előbbire kiváló példát jelent 1989. március 15-e, amelyen nem történt rendőrségi atrocitás, szemben az előző évi brutális beavatkozásokkal (166–170. o.). A technokrata szerep felvétele kezdetben kevesebb sikerrel járt, hiszen a miniszterelnöki poszthoz Németh megörökölte a Grósz-kormány minisztereit is, akiket nem válthatott le azonnal. Később, a második Németh-kabinet kialakítása után részben az átalakításoknak, részben az MSZMP hanyatlásának köszönhetően az elkülönülés taktikája jobban működött, és talán nem kis részben ennek is köszönhető, hogy a tevékenységéről a szakértői kormány képe maradt meg sokakban.

1989 októbere az MSZMP utolsó kongresszusát hozta el, és vele együtt egy kiélesedő vitát is a platformok között. A kialakult helyzet egy, az MSZMP-ből kiszakadó szociáldemokrata párt lehetőségét kínálta fel, amelynek azonban Németh nem látta realitását (263–265. o.). A könyv a Dunagate-ügy részleteit is érinti, amely kapcsán szóba kerül Horváth István belügyminiszter felelőssége is. Pozitív,

hogy Németh a saját felelősségének kérdését sem kerüli meg (310–317. o.). A könyv a rendszerváltás évének több fontos eseményét is tárgyalja – 1956 újraértelmezését, a Nagy Imre-temetést, vagy a kerekasztal-tárgyalások körülményeit – mindezt természetesen egyéni szemszögből, de talán éppen ez a szubjektivitás adja a beszélgetés egyik vonzerejét is.

A Németh-kormány tevékenységét áttekintve számos, a rendszerváltás szempontjából jelentős eseményt tudunk felsorolni. Megszületett az egyesülési törvény, majd a párttörvény, jelentős

mértékben módosult a régi Alkotmány és létrejött az Alkotmánybíróság. Megnyíltak a határok az NDK-ból érkező menekültek előtt, és megszületett az egyezmény a szovjet csapatok kivonásáról. Mindezek olyan jelentőségű változások voltak, amelyeket nyugodtan illethetünk a „korszakos” jelzővel, mégis, Németh Miklós kormányának tevékenysége elhalványult az emlékezetben. A rendszerváltás történetét hajlamosak vagyunk két egymással szemben álló fél, az MSZMP és az ellenzéki csoportok ellentétéként tekinteni. Ebben a felosztásban a Németh-kormány szinte beleszűrül a párt által adott háttérbe, holott a kormány valóban sokat tett az átmene-
tért.

Németh politikai pályája 1991-ben megszakadt. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) alelnöke lett, amely tíz évre nemcsak a politikától, de az országtól való elszakadását is jelentette. Az MSZP-ben már az 1994-es választásra készülve felmerült Németh neve, akinek a miniszterelnöki tevékenységével kapcsolatban kialakult és rögzült szakértői kormány képe többek szerint segítette volna a pártot. Németh azonban nem vállalta a felkérést – Horn Gyula legnagyobb öröme (367. o.). A 2002-es választások előtt újra előke-
rült a neve, és ekkor már Némethben is mutatkozott hajlandóság, de a visszatérésre valójában nem volt reális esély, elsősorban az időközben megváltozott viszonyoknak köszönhetően. Tíz év a politikában nagy idő, és a messziről jött ember szerepe inkább hátrány, mint előny ilyenkor. Az eltérő mentalitás, a közös nyelv hiánya hamar megmutatkozott. A párt szemében Németh nehezen kezelhető embernek tűnt, a

pártstruktúrával és -működéssel kapcsolatos nyugati minták említése pedig az „akarnok és zsarnok” színében tün-
tette fel őt a pártvezetés előtt (373. o.). Minderre mai szemmel visszatekintve, ismerve az MSZP 2002 utáni szerepét és mai mélyrepülését, a párt szempontjából már válaszütként, talán elszalasztott lehetőségként is tekinthetünk. Hogy az MSZP-vel való felújított együttműködés végül idejekorán megfeneklett, végső soron annak volt köszönhető, hogy mindkét fél valami mást remélt látni a másikban, mint amivé az az elmúlt évtizedben vált. Némethet taszította az új politikai stílus, őt magát pedig átformálta az Angliában töltött tíz év, így az együttműködésnek nem maradt alapja (377–381. o.).

Vannak olyan alkatok, akiknek lételeme a politika, és életre szóló, személyes vállalkozásként élük meg azt. Hajtja őket a cselekvés vágya, az ambíció, és az időt választási ciklusokban mérik. Mások számára azonban, mint amilyen Németh Miklós is, a politizálás egyszeri vállalat maradt. Németh nem törekedett a miniszterelnöki posztra, így könnyebben is vált meg tőle, az EBRD ajánlata pedig a legjobbkor érkezett ahhoz, hogy a politikai életből kilépjen. Politikusként meghozott döntései azonban a rendszerváltás menetét alakították, hozzájárulva az átmenet kereteinek kialakításához, így az akkori döntések jelenünknek is formát adnak. Miniszterelnöki tevékenysége egyfajta hagyaték, és ennek gondozását jelenti valójában ez a könyv. Mint minden visszaemlékezés, ez az írás is szubjektív, de a rendszerváltás iránt érdeklődők számára – a szükséges forráskritikát is szem előtt tartva – értékes forrásnak bizonyulhat.

JÓNAS RÓBERT